

TÜRKİYE'DE ETNİK KÖKENE DAYALI AYRIMCILIKLA MÜCADELE MEKANİZMALARI VE YASAL DAYANAKLARI

Damla MURSÜL¹

Özet

Eşitsizliğe yol açan ayrımcılığın pek çok türü bulunmaktadır. Bunlardan biri de etnik kökene dayalı ayrımcılıktır. Etnik köken üzerinden yapılan ayrımcılık, coğrafya ve zaman tanımadan tarih boyunca karşılaşılan bir olgu olarak karşımıza çıkmaktadır. Başta anayasalar olmak üzere hukuki metinlerde konunun ele alınması, 20. yüzyıl itibarıyla mümkün olabilmıştır. İnsan hakları mücadelesinin giderek önem kazandığı günümüzde Avrupa Birliği, Birleşmiş Milletler ve diğer uluslararası kurumlar, eşitliğin sağlanması ve ayrımcılıkla mücadele edilmesinde temel referanslardır. Türkiye de AB'ye aday ülke statüsü kazandığı 1999 yılından bu yana gerek insan hakları gerek etnik kökene dayalı ayrımcılıkla mücadele konusunda birtakım mekanizmalar hayata geçirmiştir. Çalışmanın odak noktası, ayrımcılık türleri arasında yer alan etnik köken üzerinden yapılan ayrımcılıktır. Bu konudaki ulusal mevzuatı ve hayata geçirilen kurumları ortaya koymayı amaçlamaktadır. İdari ve hukuki yapının bütünlük yapısına istinaden konuyla ilgili öne çıkan uluslararası düzenlemeler, T.C. Anayasası ve diğer yasal düzenlemeler göz önünde bulundurulmuş, bu metinlerin tematik bir incelemesi yapılmıştır. Türkiye'nin taraf olduğu, doğrudan etnik ayrımcılıkla ilgili birçok uluslararası sözleşmeye karşılık başta Anayasa olmak üzere iç hukukta konunun henüz yeterince ele alınmadığı sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Ayrımcılık, etnik köken, anayasa, ulusal ve uluslararası mevzuat.

JEL Kodları: F59, J79, K10, D72

¹ Nuh Naci Yazgan Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü, Dr. Öğretim Üyesi, d.kabakusak@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0002-1445-5693>

MECHANISMS AND LEGAL BASIS ON AGAINST DISCRIMINATION BASED ON ETHNIC ORIGIN IN TURKEY

Damla MURSÜL²

Abstract

There are many types of discrimination that lead to inequality. One of them is discrimination based on ethnic origin. That is a phenomenon encountered throughout history, regardless of geography and time. Dealing with the issue in legal texts, especially in constitutions, became possible as of the 20th century. Today the European Union, the United Nations and other international institutions are the main references in ensuring equality and combating discrimination, where the struggle for human rights is gaining importance. Since 1999, when Turkey achieved the status of a candidate country to the EU, lots of mechanisms have been implemented against discrimination based on both human rights and ethnic origin. The focus of the study is discrimination based on ethnicity, which is among the types of discrimination. It aims to reveal the national legislation and the institutions implemented related to this issue. Regarding the integrated structure of the administrative and legal structure, prominent international regulations on the subject, Constitution and other legal regulations were taken into consideration, and a thematic review of these documents was made. It has been concluded that the subject has not been adequately addressed in domestic law, especially in the Constitution, despite many international conventions that directly relate to ethnic discrimination to which Turkey is a part of them.

Keywords: Discrimination, ethnic origin, constitution, national and international legislation.

JEL Codes: F59, J79, K10, D72

² Nuh Naci Yazgan University, Faculty of Economics and Administrative Sciences, Department of Political Science and Public Administration, Assoc.Prof., d.kabakusak@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0002-1445-5693>

GİRİŞ

Ayrımcılık ve eşitlik kavramları, el ele yürüyen, birbirinden bağımsız olarak düşünülemeyen ve birbirini tamamlayan kavramlardır. Teorik olarak eşitlikten bahsedebilmek için her türlü ayrımcılığın yasaklanmış olmasından, ayrımcılığın ortaya çıkmaması için de eşitliğin varlığından bahsetmek gerekir. Ancak hukuk terminolojisinde şekli anlamda eşitlik olarak ifade edilen bu yaklaşımın uygulamadaki karşılığının oldukça yetersiz olduğu ve ayrımcılığın ortadan kaldırılması için sınırlı bir bakış açısı sunduğu ifade edilmelidir (Gül & Karan, 2011: 6).

Ayrımcılık ve eşitlik, biri pozitif diğeri negatif olmak üzere aynı ilkenin iki yüzünü ifade eden kavramlardır. Tüm hak ve hürriyetlerden herkesin eşit olarak faydalanabildiği bir ortamda esas olan ayrımcılık yasağı, gerektiğinde eşitsizlikleri ortadan kaldırmak için devlete ya da siyasal iktidara pozitif ayrımcılık yapabilme yetkisi verir (Bayır, 2018: 73-74). Bu durum bir istisna olmaktan ziyade, tam anlamıyla eşitlikten bahsedebilmek adına uygulamayı gerekli kılan bir politika olarak değerlendirilmelidir.

Ayrımcılık, birbirinden farklılaşan sebeplerden hareketle pek çok şekilde gerçekleşebilir. Cinsiyet üzerinden yapılan kadın-erkek ayrımcılığı, belli bir etnik kökenden olmayı öne çıkaran ya da dışlayan ırk ayrımcılığı, bir dine mensup olma çerçevesinde ortaya çıkan dini ayrımcılık ilk anda akla gelenlerdir. Ayrımcılık türleri, hangi durumların ayrımcılığa sebep olabileceği hukuki düzenlemelerin tümünde açık bir şekilde sıralanamayabilmektedir. Bazılarında hiç yer almayabilmekte bazılarında da açık uçlu ya da 've diğer' gibi kısaltmalarla (örneğin cinsel yönelim, cinsiyet kimliği vb.) ayrımcılık türleri geçiştirilmektedir (Duman, 2017: 50-51).

Fransız Devrimi ve izleyen süreçteki gelişmeler, eşitlik fikrinin öne çıktığı ve hukuki metinlerde yer almaya başladığı bir dönemdir. Ayrımcılık ve ayrımcılık yasağı gibi kavramların ortaya çıkışı ve bu alanda sistematik bir mücadelenin önem kazanması ise İkinci Dünya Savaşı ve ardından yaşanan insan hakları mücadelesiyle birlikte söz konusu olabilmıştır (Gül ve Karan, 2011).

Ayrıca Birleşmiş Milletler (BM) ve Avrupa Birliği'nin (AB) sözleşmeler çerçevesinde, kurumsal olarak ele aldığı önemli konular arasında yer almaktadır. Sözleşmelerden doğan yükümlülükleri yerine getirmek adına ve eşitliğin hayata geçirilmesi için ayrımcılıkla mücadele etme amacıyla kurulan pek çok eşitlik kurumu bulunmaktadır. İnsan hakları kurumlarından,

ombudsmanlığa farklı adlarla kurulmuş olan bu kurumlar, ülkeden ülkeye farklı yapılar ortaya koyabilmektedir. Çünkü eşitlik kurumlarının nasıl inşa edileceğine, örgütleneceğine dair genel geçer bir model ya da yapı bulunmamaktadır. Diğer yandan ırka, etnik kökene dayalı ayrımcılıkla mücadele eden de cinsiyete dayalı ayrımcılıkla mücadele eden de bulunmaktadır. Türkiye de AB'ye aday ülke olarak kabul edildiği 1999 yılından bu yana çaba harcayan ülkelerden biridir. Nihayet 1982 tarihli T.C. Anayasası'nın 10. maddesinde yer alan kanun önünde eşitlik ilkesi ve Türkiye'nin taraf olduğu uluslararası sözleşmeler doğrultusunda 6701 sayılı Kanunla Türkiye ve İnsan Hakları Eşitlik Kurumu (TİHEK) kurulmuştur (Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu, 2019).

1.Ayrımcılık Kavramı

Ayrımcılık, *'haklı bir nedene dayanmayan, hukuksuz ve adil olmayan, uygunsuz ayrımcı davranışlar olarak'* ifade edilebilir (Bayır, 2018: 73). BM İnsan Hakları Komitesi'nin 18.no'lu genel yorumunda (1989) ayrımcılık, *'ayırma, dışlama, kısıtlama veya ırk, renk, cinsiyet, dil, din, ulusal ya da toplumsal köken, mülkiyet, doğum, siyasi veya diğer görüşlere dayalı olarak gerçekleştirilen ve bütün hak ve hürriyetlerin herkes tarafından tanınmasını ve kullanılmasını engelleyecek veya tanınmasını ve kullanılmasını sınırlandıracak'* bir kavram olarak ele alınmaktadır. BM Medeni ve Siyasi Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşmesi ayrımcılığı ve ayrımcılık türlerine dair detayları açık bir şekilde belirtmemektedir (Uyar, 2006: 43).

Ayrımcılık, temelde doğrudan ve dolaylı ayrımcılık olmak üzere ikiye ayrılarak ele alınmaktadır. İlkinde din, dil, etnik köken, cinsiyet vb. sebeplere dayanarak birinin aynı ya da benzer konumdaki diğer kişilerle arasına eşitliği ortadan kaldıracak biçimde engeller koyma, dışlama, zorlama yönünde durum söz konusuysen; diğerinde ise bazı kişiler adına diğer kişilerden daha çok olumsuz etkiler yaratan ancak temelinde herkes adına geçerli olan uygulamalar, önlemler ve hukuki düzenlemeler söz konusudur. Doğrudan ayrımcılıkta farklı uygulamalar yasaklanmakta, dolaylı ayrımcılıkta ise ayrımcı sonuçlar doğuran aynı uygulamalar yasaklanmaktadır (Gül & Karan, 2011: 14-15).

Ayrımcılık gerek ulusal gerek uluslararası hukuk tarafından yasaklanmıştır. Hukuki metinlerde genel olarak tanımlara ve ayrıca söz konusu yasağa yer verilmesine rağmen, uluslararası sözleşmelerin birçoğunda ayrımcılık yasağının tatmin edici bir tanımının yapılmadığı ve detaylandırılmadığı ifade edilebilir. Bu konuda özellikle AB'nin ayrımcılıkla

mücadelede öne koyduğu mevzuat, dünyanın en yoğun içerikli ve oldukça kapsamlı yasaları arasında yerini almıştır (Şahin Taşgın, 2021: 300) Diğer yandan doğrudan ayrımcılık yasağıyla ilgili düzenlemeler içeren uluslararası sözleşmelere bakıldığında Medeni ve Siyasi Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme (md.2 ve md.26), Ekonomik ve Sosyal ve Kültürel Haklara İlişkin Sözleşme (md.2), Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi (md.14), Amerikan İnsan Hakları Sözleşmesi (md.1) ve Afrika İnsan ve Halkların Hakları Şartı (md.2) örnek gösterilebilir (Gül & Karan, 2011: 9).

İnsan haklarının korunması açısından herkesin kanun önünde eşit olması ve herhangi bir ayrıma tabi tutulmadan kanunlar tarafından eşit biçimde korunması gerekmektedir. BM Medeni ve Siyasi Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme kapsamında sözleşmeye taraf olan her devlet; din, dil, renk, cinsiyet, ırk, toplumsal köken, doğum vb. özellikleri dolayısıyla ayırt etmeksizin toprakları üzerinde yaşayan tüm insanların haklarına saygılı olmak zorundadır. Kısacası bu özelliklerden yola çıkarak Sözleşmeye taraf olan devletlerin ayrımcılık yapması yasaklanmıştır. Ayrımcılık yasağı, devletlerin ortaya koyduğu anayasal hükümlerle, yasalarla, idari önlemlerle ve yargı kararlarıyla uygulanmaktadır (Uyar, 2006). Nitekim Türk hukukunda da 1924 Anayasası'ndan bu yana tüm anayasalarda ve birçok kanunda ayrımcılığın yasaklanmasına ve eşitlik ilkesine dair pek çok düzenleme bulunmaktadır (Gül & Karan, 2011: 90).

1.1.İrk ya da Etnik Köken Ayrımcılığı ve Öne Çıkan Uluslararası Mekanizmalar

Daha önce de ifade edildiği gibi BM Medeni ve Siyasi Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşmesi, ayrımcılık yasağını ifade etmekle birlikte hangi eylemlerin ya da durumların ayrımcılık kapsamında değerlendirilebileceğine dair bir çerçeve çizmemiştir. Ayrımcılığa konu olan özne kadar ayrımcılığın türüne ve içeriğine dair ciddi tartışmaların yaşandığı ayrımcılık biçimlerinden biri de ırk ya da etnik köken ayrımcılığıdır.

İrk veya etnik köken ayrımcılığı '*bir kişiye ırkı, rengi, etnik kökeni, göçmen statüsü veya milliyeti nedeniyle benzer durumdaki başka bir kişiden daha olumsuz davranılması*' olarak ifade edilebilir (Eşit Haklar İçin İzleme Derneği, 2016). Söz konusu olumsuz davranışın biçimi küçük düşürücü, aşağılayıcı, hor gören, rencide eden ya da tehdit içeren bir söylem veya hareket şeklinde gerçekleşebilir.

Her Türü İrk Ayrımcılığının Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Uluslararası Sözleşmesinin ilk maddesi ırk ayrımcılığını '*siyasal, ekonomik, sosyal, kültürel veya*

kamusal yaşamın herhangi bir alanında, insan hakları ve temel özgürlüklerin eşit ölçüde tanınmasını, kullanılmasını veya bunlardan yararlanılmasını kaldırma veya zayıflatma amacına sahip olan veya bu sonuçları doğuran ırk, renk, soy, ulusal veya etnik kökene dayanarak herhangi bir ayırma, dışlama, kısıtlama veya ayrıcalık tanıma' şeklinde ifade etmektedir (Uyar, 2006: 42). 179 devlet tarafından onaylanan Sözleşme, ırk ayrımcılığına karşı en temel referans noktasını temsil etmektedir (Crickley, 2018: 19).

İrk ayrımcılığına karşı AB direktifleri çerçevesinde üye ülkeler adına hukukten bağlayıcılığı olan çeşitli düzenlemeler yapılmıştır. İrk veya Etnik Kökenine Bakılmaksızın Kişilere Eşit Muamele Edilmesi İlkesinin Uygulanmasına Dair 2000/43/EC Sayılı Direktif (kısaca İrk Eşitliği Direktifi), öne çıkan mekanizmalardan biridir. Söz konusu direktif, eşitlik kurumlarıyla desteklendiğinde (örneğin; çeşitli komisyonlar, ombudsmanlar, iş müfettişleri vb.) mücadelenin anlam kazanacağını ifade etmektedir. Ombudsmanlık kurumunun AB içerisinde ilk ortaya çıktığı ülke olan İsveç 1986 yılında Etnik Ayrımcılık Ombudsmanı adıyla bir kurum oluşturmuştur (Gül & Karan, 2011: 129; Gişi, 2017: 13).

Konuyla ilgili bir diğer oluşum ise Avrupa Konseyi üyesi ülkelere yönelik faaliyetler gösteren İrkçılık ve Hoşgörüsüzlüğe Karşı Avrupa Komisyonu'dur. İrk ayrımcılığı hakkında raporlar hazırlayarak tavsiye kararlar alabilen bu oluşum, üye ülkelere eleştiriler getirebilmekte ve bununla mücadelede ulusal düzeyde çeşitli kurum ve kuruluşların oluşturulmasını önerebilmektedir (Gül & Karan, 2011: 126).

2.Etnik Kökene Dayalı Ayrımcılıkla Mücadelede Türkiye Örneği

Ayrımcılık yasağının kurumsal düzeyde güvence altına alınmasında ulusal ve uluslararası mevzuat oldukça belirleyicidir. Özellikle uluslararası hukuk açısından ana aktör konumundaki devletler bakımından taraf olunan sözleşmelere uygun hareket etmek büyük önem taşımaktadır. Devletler yasama organlarıyla varsa sözleşmeyle ihtilaf halindeki mevcut yasaları kaldırarak, sözleşmeye uygun yasaları hayata geçirerek sözleşmeden doğan sorumluluklarını yerine getirirler (Gül & Karan, 2011: 31).

Her iki yöndeki yasal çerçeve Anayasa'nın 90.maddesine göre uyum içerisinde olmalıdır. Dolayısıyla Türkiye'nin taraf olduğu insan haklarıyla ilgili uluslararası sözleşmelerde Türkiye, bu hakları koruma altına almış ve kanunlarla çalışması halinde de uluslararası sözleşme hükümlerini esas almayı taahhüt etmiştir (Eşit Haklar İçin İzleme Derneği, 2020). Türkiye'nin taraf

olduğu uluslararası sözleşmelere geçmeden önce ulusal açıdan ayrımcılıkla ilgili yasal düzenlemelere yer vermek uygun olacaktır.

2.1.Ulusal Düzeyde Yasal Çerçeve

Türk yasalarında ırkçılık tanımı yapılmamakta, ırk ayrımcılığına pek de değinilmemektedir. Irkçılık, bölgecilik ve ırkçılığın yasağı şeklinde ilk kez 1965 yılında Türk hukukunda kullanılmış bir kavramdır (Bayır, 2018: 77). Oran'ın (2018: 28-29) ifadesine göre bu doğrultuda üç yasal düzenleme öne çıkmaktadır; Anayasa, Türk Ceza Kanunu, İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu Kanunu. Bu üç temel yasal düzenlemeye yeni bir oluşum olarak Kamu Denetçiliği Kurumu Kanunu da eklemek uygun olacaktır. Kamu Denetçiliği Kurumu ve İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu Kanunları, iç hukukumuzda günlük hayatta ırkçı ve ayrımcı muameleye maruz kalan kişilerin hak arayışında öne çıkan ve esas olarak da bu amaca hizmet etmek adına görevlendirilmiş kurumlarla ilgili yasal çerçeveyi ortaya koyan gelişmelerdir (Şahin Taşğın, 2021: 294).

Ayrımcılığın ele alındığı bir başka çalışmada ise Gül & Karan (2011: 102) bunlara ek olarak İş Kanunu, Devlet Memurları Kanunu, Siyasi Partiler Kanunu, Milli Eğitim Kanunu, Radyo ve Televizyonların Kuruluş ve Yayın Hizmetleri Hakkında Kanun, Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kanunu ile Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Kanununa da yer vermektedir. Aşağıda bu hukuki düzenlemelere ve ırk ayrımcılığına vurgu yapılan kısımlarına yer verilmektedir:

2.1.1.1982 Anayasası

Anayasa'nın 10.maddesi '*Herkes ayırım gözetilmeksizin kanun önünde eşittir*' ilkesi çerçevesinde oldukça genel bir değerlendirmede bulunmaktadır:

'Herkes, dil, ırk, renk, cinsiyet, siyasi düşünce, felsefi inanç, din, mezhep ve benzeri sebeplerle ayırım gözetilmeksizin kanun önünde eşittir. (Ek fıkra: 7/5/2004-5170/1 md.) ...Devlet, bu eşitliğin yaşama geçmesini sağlamakla yükümlüdür. (Ek cümle: 7/5/2010-5982/1 md.) Bu maksatla alınacak tedbirler eşitlik ilkesine aykırı olarak yorumlanamaz. (Ek fıkra: 7/5/2010-5982/1 md.) ...Hiçbir kişiye, aileye, zümreye veya sınıfa imtiyaz tanınamaz. Devlet organları ve idare makamları bütün işlemlerinde kanun önünde eşitlik ilkesine uygun olarak hareket etmek zorundadırlar'.

İlgili madde çerçevesinde her şeyden önce insanın insan olmasından kaynaklanan ve doğuştan sahip olduğu doğal haklarına vurgu yapıldığını, bunu sağlamakla görevli devlete ve ilgili kurumlarına da işlem yaparken bu doğal hakları gözetme sorumluluğunu yüklediğini görülmektedir. Ancak

anayasa metninde etnik köken ya da ırk ayrımcılığına ve bunun yasaklanmasına dair herhangi bir düzenleme yer almamaktadır.

2.1.2.Türk Ceza Kanunu

2004 yılı öncesinde geçerli olan Türk Ceza Kanunu çerçevesinde ayrımcılık suç sayılmazken (Oran, 2018: 28), 5237 sayılı Kanun adalet ve kanun önünde eşitlik ilkesine yer verilen 3.maddede kişiler arasında ırk, cinsiyet, dil, din, milliyet, renk, milli veya sosyal köken ve diğer toplumsal konuları nedeniyle kişilere ayırım yapılamayacağını ifade etmektedir (Türk Ceza Kanunu, 2004). İlgili kanunda etnik kökene dayalı ayrımcılık ya da ırk ayrımcılığı ele alınmıyor olsa da pek çok konuda ayrımcı tutumları yasaklayan ve bunlarla ilgili cezai yaptırımları düzenleyen maddeler bulunmaktadır.

2.1.3.Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu Kanunu

6701 sayılı Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu Kanunu ayrımcılıkla mücadele başlığı altında eşitlik ilkesi ve ayrımcılık yasağına yer vermektedir. Buna göre kanun kapsamında her türlü ayrımcılık yasaklanmıştır. İlgili kanunun 4.maddesinde ayrımcılık türleri şu şekilde sıralanmaktadır:

- *Ayrı tutma*
- *Ayrımcılık talimatı verme ve bu talimatları uygulama*
- *Çoklu ayrımcılık*
- *Doğrudan ayrımcılık*
- *Dolaylı ayrımcılık*
- *İşyerinde yıldırma*
- *Makul düzenleme yapmama*
- *Taciz*
- *Varsayılan temele dayalı ayrımcılık*
- *Son olarak da eşit muamele ilkesine uyulması veya ayrımcılığın önlenmesi amacıyla idari ya da adli süreçler başlatan veya bu süreçlere katılan kişilerle bunların temsilcilerinin, bu nedenle maruz kaldıkları olumsuz muameleleri içermektedir (Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu Kanunu, 2016).*

2.1.4.İş Kanunu

İş hayatı, ayrımcılığın sıklıkla gündeme geldiği alanlardan biri olması dolayısıyla ayrımcılığın yasaklanması noktasında da beklenen düzenlemeleri içeren bir yasaya sahiptir. 4857 sayılı İş Kanunu, 5.maddesindeki 'Eşit

Davranma İlkesi' çerçevesinde konuya ilişkin düzenlemeyi içermektedir (İş Kanunu, 2003):

'İş ilişkisinde dil, ırk, renk, cinsiyet, engellilik, siyasi düşünce, felsefi inanç, din ve mezhep ve benzeri sebeplere dayalı ayırım yapılamaz.' (Ek: 6/2/2014-6518/57 md.)

Öte yandan kanuna göre ırk, kanun tarafından belirlenen durumlarda iş sözleşmesinin feshi için de bir gerekçe oluşturmamaktadır.

2.1.5. Diğer Kanunlar

İş Kanunu'na benzer şekilde yukarıda sıralanan diğer kanunlarda da Anayasa'nın 10.maddesine referansla devlet memurlarının, siyasi partilerin (aynı zamanda parti tüzüklerinin), eğitim kurumlarının ve sosyal hizmet kurumlarının (her iki kanunda da sınıf, ırk, dil, din, cinsiyet, zümre ve aile ifadeleriyle 10.maddeden ayrılan kendine özgü bir yaklaşımla), yayın kuruluşlarının ve hükümlülerle ilgili alınan ceza ve güvenlik tedbirlerinin ırk ya da etnik köken nedeniyle ayrımcılık yapmaksızın faaliyetlerini sürdürebileceği hükmü kendi kanunlarında yer almaktadır (Gül & Karan, 2011: 105-108).

2.2. Uluslararası Düzeyde Yasal Çerçeve

Türkiye'nin taraf olduğu uluslararası düzenlemeler, iç hukuku beslemekte ve etnik kökene dayalı ayrımcılığa karşı hukuki yapının inşa edilmesini sağlamaktadır (Oran, 2018: 29). Bu bölümde uluslararası hukuk açısından ırk ayrımcılığıyla mücadelede öne çıkan ve metnin önceki bölümlerinde de ele alınan mekanizmalardan Türkiye'nin taraf olduklarına ya da çekince koyduklarına yer verilerek Türk hukukundaki düzenlemeler aktarılmaya çalışılmıştır.

2.2.1. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi

Türkiye'nin 1954 yılında taraf olduğu Sözleşmenin 1.maddesi ayrımcılığın genel olarak yasaklanmasına ilişkin bir alt başlıkla konuyu ele alırken; 14.maddesi ayrımcılık yasağı çerçevesinde ırk, renk, cinsiyet, ırk, din, siyasi vb. kanaatler çerçevesinde hiçbir ayrımcılığın gözetilemeyeceğini ifade etmiştir (Avrupa Konseyi, t.y.).

Sözleşmenin taraf devletlere ayrımcılıkla mücadele konusunda etkin ve işlevsel, aynı zamanda da nesnel, ölçülebilir veriler sunmasını talep eden 12 no'lu Protokolü (European Court of Human Rights ve Steering Committee for Human Rights, 2000), Türkiye tarafından imzalanmış; fakat henüz onaylanmamıştır.

2.2.2.BM Medeni ve Siyasi Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme

Türkiye'nin 2006 yılında taraf olduğu Sözleşmenin 26.maddesi, ayrımcılıkla mücadelede devletlerin sorumluluk alanlarıyla ilgili çeşitli düzenlemeler içermektedir. Bu bağlamda devletlerin yasama ve yürütme faaliyetlerinin, ayrımcı bir nitelik taşıyamayacağını üzerinde durulmaktadır (Uyar, 2006: 44).

Sözleşmeye çekince koymuş olan Türkiye, Sözleşme Ek İhtiyari Protokol'e de aynı tutumla yaklaşmış; devletin Sözleşme'de güvence altına alınan haklar dışında yer alan diğer haklara karşı ortaya çıkabilecek ihlalleri inceleme yetkisini ilgili Komite'ye bırakmaktan kaçınmıştır (Medeni ve Siyasi Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşmeye Ek İhtiyari Protokol, 2006).

2.2.3.BM Her Türlü Irk Ayrımcılığının Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Uluslararası Sözleşme

Türkiye'nin 2002 yılında taraf olduğu Sözleşme, her türlü ayrımcılığı yasaklamaktadır. Sözleşmenin 1.maddesi, ırk ayrımcılığı teriminin herhangi bir alanda temel hak ve özgürlüklerin ortadan kaldırılması da dahil olmak üzere bu gibi amaçlara yönelik ırk, soy, ulusal ya da etnik kökene dayanan her ayrımcı, dışlama, kısıtlama veya tercih anlamına geleceğini ifade etmektedir (Her Türlü Irk Ayrımcılığının Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Uluslararası Sözleşme, 2002).

Sözleşme kapsamında kurulan **Irk Ayrımcılığının Ortadan Kaldırılması Komitesi**'nin Türkiye'ye dair gözlemlerini içeren ilk raporunda T.C. Anayasa'sının genel içeriğinin (10.madde de dahil olmak üzere) ulusal ya da etnik köken ifadesinin kullanımı açısından sorunlar taşıdığını ifade etmiştir. Bununla birlikte etnik dillerle ilgili resmi verilerin bulunmayışı, etnik grupların mecliste ya da kamudaki temsil düzeylerine dair bilginin olmayışı, ulusal açıdan ırk ayrımcılığını tanımlayan yasal bir düzenlemenin olmayışı, Türkiye'nin 1951 tarihli Cenevre Sözleşmesi'ne coğrafi çekince koyuşu, ırk ayrımcılığına yönelik çalışmalar yapan kurumlara danışılması gerekliliği ve hakların izlenmesi için ulusal bir insan hakları kurumunun oluşturulması gibi pek çok konuda tavsiyelerde bulunulmuştur (Committee on the Elimination of Racial Discrimination, 2009).

Komite'nin 2. raporunu yayınladığı 2016 yılında ise Türkiye gerek Ombudsmanlık gerek Türkiye İnsan Haklarını Kurumu gerekse de Yabancılar

ve Uluslararası Koruma Kanunu'nun yürürlüğe konması bakımından olumlu bir şekilde değerlendirilmiş ancak yine bir önceki raporla benzer şekilde bazı hususlarda uyarılmıştır (Committee on the Elimination of Racial Discrimination, 2016).

Son olarak Türkiye'de ayrımcılıkla mücadelede etkin bir şekilde rol oynayan kurumlara bakıldığında Türkiye İnsan Hakları Kurumu ve Kamu Denetçiliği Kurumu başta olmak üzere insan hakları üzerine çalışan birçok derneği de içeren geniş bir yelpazede genişlemekte olduğu görülmektedir.

DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

Sebebi ne olursa olsun ayrımcılığa maruz kalan birey, grup ya da kitleler için hak arayışı mücadelesi, yalnızca bu kişileri ilgilendiren hukuki bir mesele olmanın ötesinde tüm toplumu ve idari kurumları da ilgilendiren sosyolojik, siyasal ve aynı zamanda da yönetsel bir konudur. Bu bağlamda hakları koruma, ayrımcılıkla mücadele ve ayrımcılığa karşı etkin bir koruma geliştirme çok boyutlu olarak ele alınması gereken bir alandır. Çalışmada hukuki ve kurumsal göstergelerden yola çıkarak Türkiye'nin etnik ayrımcılıkla mücadeledeki konumuna dair bir profil çizilmeye çalışılmıştır.

Kamu otoriteleri tarafından düzenlenen, yine kamu otoriteleri tarafından korunan her alanda hukuk kuralları ile ayrımcılığın önlenmesine yönelik mücadele verilmektedir. Devletler, kurumları aracılığıyla eşitliği hayata geçirmek için politikalar üretirken, doğrudan ayrımcılıkla mücadele etmek kadar dolaylı ayrımcılık biçimleriyle de mücadele etmeli ve çeşitli önlemler almalıdır. Günümüz Türkiye'si için etnik kökene dayalı ırk ayrımcılığına ilişkin taraf olduğumuz uluslararası sözleşmelerden hareketle önemli adımlar atıldığı görülmektedir. Nitekim metin içerisinde yer verilen kurumsal yapı ve yasal çerçeve de bunu açıkça ortaya koymaktadır.

Söz konusu ulusal, uluslararası yasal mevzuat ve iç hukukta geliştirilen mekanizmalar çerçevesinde ele alındığında halihazırda yürürlükte olan 1982 Anayasası'nın ayrımcılığı açıkça yasaklamadığı gibi milli olana yoğunlukla vurgu yapması ve ırk ayrımcılığı bakımından sözleşmelerden doğan yükümlülükleri tam anlamıyla yerine getirmeyerek eleştirildiği görülmektedir. Türkiye'deki ayrımcılığa karşı yasal mevzuat genellikle Anayasa'nın 10.maddesinde yer alan genel eşitlik ilkesinden hareketle kurgulanmakta ve konuyla ilgili düzenlemelerde etnik köken kavramına yalnızca satır arasında yer verilmektedir. Irk ya da etnik köken üzerinden gelişen ayrımcılık ve buna yönelik mücadele yasal çerçevedeki düzenlemelerin geliştirilmesi

gerekmektedir. Ayrıca bu düzenlemelerde doğrudan ayrımcılığa yönelik herhangi bir tanım yapmaktan da kaçınıldığı görülmektedir.

Normlar hiyerarşisinin bir alt basamağında yer alan ulusal yasalar açısından bakıldığında önemli gelişmeler olduğu görülmektedir. Üstelik bu gelişmeler, son 10 yıllık süreçte yaşanan gelişmelerdir. Kamu Denetçiliği Kurumu ve İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu, henüz oldukça yeni girişimlerdir. Diğer yandan tüm ayrımcılık türlerini kapsayacak biçimde bir gelişmenin yaşanması için daha zamana ihtiyaç olduğu da açıktır.

Kuşkusuz konunun sosyolojik ve siyasi yönüne dair derinlikli çalışmalar yapılmasının gerekliliği, her dönem olduğu gibi günümüz koşullarında da mutlaka göz önünde bulundurulmalı ve kurumsallaşmayla birlikte ayrımcılığa konu olan faktörlerle toplumsal ilişkileri de içerisine dahil edecek biçimde mücadele edilmelidir. Böylece teorik alanla sınırlı adımlardan ziyade, uygulamaya yönelik bir irade de topyekün bir şekilde ortaya konmuş olacaktır.

KAYNAKÇA

- Avrupa Konseyi. (t.y.). Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi. Strazburg. https://www.echr.coe.int/documents/convention_tur.pdf, (13.12.2022).
- Bayır, D. (2018). Eşitlik, Ayrımcılık, Irkçılık. Uluslararası Ayrımcılık Konferansı içinde (ss. 71-79). İstanbul: ESHİD.
- Committee on the Elimination of Racial Discrimination. (2009). International Convention on the Elimination of all Forms of Racial Discrimination: Concluding Observations of the Committee on the Elimination of Racial Discrimination. <https://insanhaklarimerkezi.bilgi.edu.tr/media/uploads/2015/08/03/CERD:C:TUR:CO:3.pdf>, (14.12.2022).
- Committee on the Elimination of Racial Discrimination. (2016). International Convention on the Elimination of all Forms of Racial Discrimination: Concluding Observations on the Combined Fourth to Sixth Periodic Reports of Turkey. https://insanhaklarimerkezi.bilgi.edu.tr/media/uploads/2020/12/08/CERD_C_TUR_CO_4-6_E.pdf, (10.12.2022).
- Crickley, A. (2018). Güncel Irkçılık ve Ayrımcılık Türleri: BM Irk Ayrımcılığının Kaldırılması Komitesi'nin Çalışmaları Üzerine Bir Değerlendirme. Uluslararası Ayrımcılık Konferansı içinde (ss. 17-26). İstanbul: ESHİD. <https://www.esithaklar.org/wp-content/uploads/2019/01/Ayr%C4%B1mc%C4%B1l%C4%B1k-Konferans%C4%B1-Bildiri-Kitab%C4%B1.pdf>, (10.12.2022).
- Duman, E. (2017). Ayrımcılık Yasağı ve Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu Raporu. Ankara. <https://kaosgildernegi.org/images/library/2017tihek.pdf>, (14.12.2022).
- Eşit Haklar İçin İzleme Derneği. (2016). Irk veya Etnik Köken Ayrımcılığı Haklarınızı Bilin. İstanbul. <https://www.esithaklar.org/wp-content/uploads/2016/02/Brosur-TR.pdf>, (10.12.2022).
- Eşit Haklar İçin İzleme Derneği. (2020). Irk, Etnik Köken, Din ve İnanç Ayrımcılığı Haklarımızı Bilelim. https://www.esithaklar.org/wp-content/uploads/2020/10/ESHID_Ayrimcilik_Brosur.pdf, (10.12.2022).
- European Court of Human Rights ve Steering Committee for Human Rights. (2000, 4 Kasım). Protocol No.12 to the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms. Rome.

<https://insanhaklarimerkezi.bilgi.edu.tr/tr/content/62-avrupa-insan-haklar-sozlesmesine-ek-12-numaral-protokol/>, (12.12.2022).

Gişi, S. (2017). Ombudsmanlık Kurumu, İsveç ve Fransa Ülke Uygulamaları ile Avrupa Ombudsmanı Üzerine Bir İnceleme. Yıldırım Beyazıt Hukuk Dergisi, 2: 1-42. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/337002>, (10.12.2022).

Gül, I. I. ve Karan, U. (2011). Ayrımcılık Yasağı: Kavram, Hukuk, İzleme ve Belgeleme. (B. Yeşiladalı ve G. Ayata, Ed.). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi. https://dspace.ceid.org.tr/xmlui/bitstream/handle/1/1040/Ayrimcilik_Yasagi_Kavram_Hukuk_Izleme_ve_Belgeleme.pdf?sequence=1&isAllowed=y, (9.12.2022).

Her Türlü Irk Ayrımcılığının Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Uluslararası Sözleşme. (2002, 13 Mayıs). <https://insanhaklarimerkezi.bilgi.edu.tr/media/uploads/2015/08/03/IrkAyrimciliginOrtadanKaldirilmasinaDairSozlesme.pdf>, (15.12.2022).

İş Kanunu. (2003). <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.4857.pdf>, (10.12.2022).

Medeni ve Siyasi Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşmeye Ek İhtiyari Protokol. (2006). TBMM. <https://insanhaklarimerkezi.bilgi.edu.tr/media/uploads/2015/08/03/MedeniVeSiyasiHaklarSozluBireyselBasvuruProtokol.pdf>, (11.12.2022).

Oran, B. (2018). Ulusal ve Uluslararası Yükümlülükler Açısından Türkiye’de Ayrımcılık ve Nefret. Uluslararası Ayrımcılık Konferansı içinde (ss. 27-37). İstanbul: ESHİD. <https://www.esihaklar.org/wp-content/uploads/2019/01/Ayr%C4%B1mc%C4%B1%C4%B1k-Konferans%C4%B1-Bildiri-Kitab%C4%B1.pdf>, (10.12.2022).

Şahin Taşgın, N. (2021). Irkçılık ve Ayrımcılığın Önlenmesi: Türkiye’deki Mevcut Durum ve Sosyal Hizmet İçin Öneriler. Toplum ve Sosyal Hizmet, 32(1), 293-315. doi:10.33417/tsh.738932

Türk Ceza Kanunu. (2004). <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.5237.pdf>, (12.12.2022).

Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu. (2019). Ayrımcılıkla Mücadele ve Eşitlik Kurumları. <https://www.tihk.gov.tr/ayrimcilikle-mucadele-ve-esitlik-kurumlari/>, (12.12.2022).

Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu Kanunu. (2016). <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.6701.pdf>, (13.12.2022).

Uyar, L. (2006). Birleşmiş Milletler'de İnsan Hakları Yorumları: İnsan Hakları Komitesi ve Ekonomik Sosyal ve Kültürel Haklar Komitesi, 1981-2006 (1.Baskı). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları. https://insanhaklarimerkezi.bilgi.edu.tr/media/uploads/2016/05/05/BMde_Insan_Haklari_Yorumlari_1981_2006.pdf, (12.12.2022).